

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής
του Κωνσταντίνου Πετρίδη

Άρθρο του “**+design**”

τεύχος 47

Ιούλιος + Αύγουστος 2006

Το κεφάλαιο Α συγκεντρώνει 15 βαθμούς δυσκολίας, ενώ το πεζό α μόλις 5.

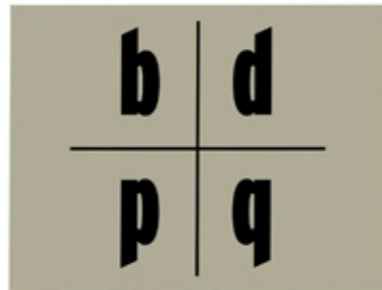
Αν υποβάλουμε τα πεζά ελληνικά τυπογραφικά στοιχεία σε

ανάλυση κατά Frutiger, θα διαπιστώσουμε ότι ο βαθμός δυσκολίας τους ξεπερνά κατά πολύ το βαθμό δυσκολίας των αντίστοιχων λατινικών.

ε 3+3+2=8	e 3+1=4	λ 3+4=7	ι 0	φ 7+2=9	f 3+1=4
ζ 3+3+2=8	z 2+2=4	σ 3+2=5	s 2+2=4	ξ 2+3+2+3+2=12	x 1

Είναι λοιπόν φανερό ότι τα ελληνικά πεζά και γράφονται και διαβάζονται πιο δύσκολα από τα αντίστοιχα λατινικά. Τι το ιδιαίτερο έχουν τα λατινικά; Τους λατινικούς χαρακτήρες έχουν διαπεράσει όλα τα νεότερα καλλιτεχνικά κινήματα κι

έχουν φτάσει σ' ένα μεγάλο βαθμό απλοποίησης, οικονομίας και οπτικής σαφήνειας, πράγμα που δε συμβαίνει με τους ελληνικούς χαρακτήρες που λίγο-πολύ βασίζονται στις αρχικές χαράξεις της Αναγέννησης.

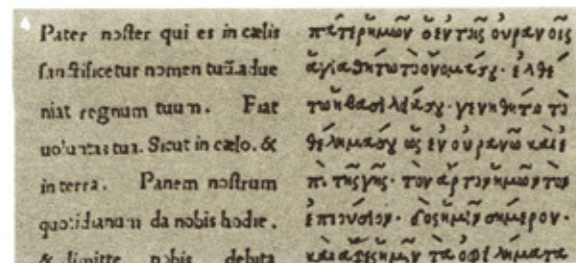

Ένα σύμβολο, 4 στοιχεία. Οικονομία και απλοποίηση χωρίς έκπτωση στη σαφήνεια και την αναγνωρισιμότητα. Η δυσκολία στα ελληνικά στοιχεία εντοπίζεται σε γράμματα που είχαν ανέκαθεν υψηλό βαθμό δυσκολίας γραπτής απόδο-

σης, όπως το "ζ", "ξ", "φ", "ψ" και το αριστερόστροφο "λ". Η σύγκριση των εικόνων των κειμένων (textus) αποβαίνει υπέρ των λατινικών.

4. Χρυσολωρός, Ερωτήματα, Vicenza, 1475 μ.Χ.

5. Ελληνολατινική Καινή Διαθήκη, Froben, Βασιλεία, 1516 μ.Χ.

Αυτά ως προς το βαθμό δυσκολίας γραφής και ανάγνωσης των ελληνικών στοιχείων. Ως προς την αντιστοιχία τους με το φωνητικό σύστημα της Νέας Ελληνικής, τα πράγματα είναι ακόμη τραγικότερα.

Θεωρούμε υποχρεωσή μας να χρησιμοποιούμε το ίδιο σύστημα συμβόλων που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι, ενώ η προφορά έχει υποστεί δραματικές αλλαγές από τότε μέχρι σήμερα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα ν' αναγκάζομαστε να εφευρίσκουμε απίθανους τρόπους για να εξηγήσουμε την προφορά ενός και μοναδικού συμβόλου π.χ. του "ύψιλον" (η

προφορά των γραμμάτων θα συμβολίζεται με λατινικούς χαρακτήρες μέσα σε αγκύλες).

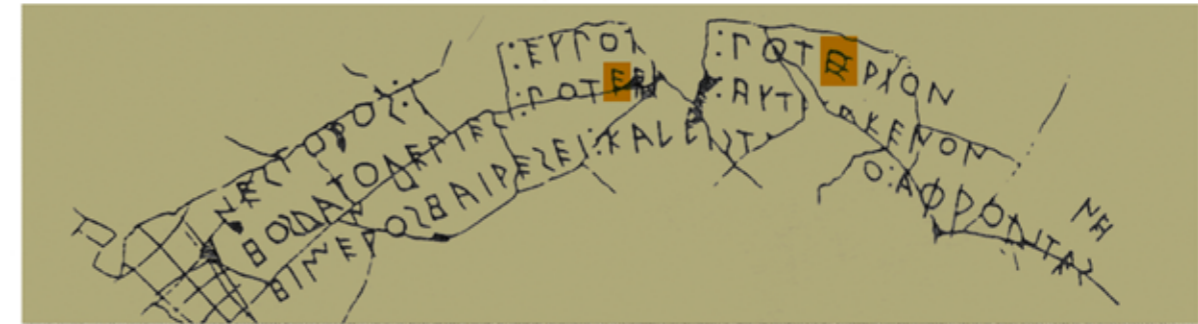
Λέμε ότι το "υ" μόνο του προφέρεται [i] "υ" μαζί με "ι" προφέρεται [ii] "υ" μαζί με "ο" προφέρεται [ou] "υ" έπειτα από "ε" ή "α" και πριν από άηχο, εξακολουθητικό σύμφωνο όπως "φ", "χ", "θ" προφέρεται [f] "υ" έπειτα από "ε" ή "α" και πριν από ηχηρό, εξακολουθητικό σύμφωνο όπως "β", "γ", "δ" προφέρεται [v]

και όταν η δίφθογος τονίζεται βάζουμε τόνο και στο σύμφωνο!!! π.χ. "εύκολος" (ο τόνος στο "υ" που έχει τη φωνητική αξία ενός συμφώνου του [f]).

Αυτό όντως είναι κατάρρα. Θα μπορούσε να μετατραπεί σε ευλογία αν μπορούσαμε να υιοθετήσουμε το πνεύμα κι όχι το γράμμα των αρχαίων προγόνων μας. Να εξηγήσω τι εννοώ. Οι πρόγονοί μας, εκτός των άλλων, ήταν πρωτοπόροι και σ' αυτόν τον τομέα. Επινόησαν αυτόνομα οπτικά σύμβολα για τα φωνήεντα, σε αντίθεση με τη φοινικική γραφή που οικειοποιήθηκαν, η οποία ήταν ένα αλφάβητο συμφωνικό που προσidiaζε στις σημιτικές γλώσ-

σες (τα φωνήεντα δεν αναγράφονταν καθώς ήταν προβλέψιμα). Ξέρουμε ότι τα φωνήεντα της Αρχαίας Ελληνικής διακρίνονταν σε βραχεία και μακρά.

Επειδή όμως γνωρίζουμε ότι κάθε σύστημα γραφής είναι ατελές και δεν μπορεί να αποτυπώσει με 100% ακρίβεια τον προφορικό λόγο, βλέπουμε ότι αρχικά δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός του βραχείου "ε" από το μακρό "ε" δηλ. του "η". Έτσι, σε μια από τις πρώτες επιγραφές με τα "φοινικία" (όπως τα αποκαλεί ο Ηρόδοτος) στο ποτήρι του Νέστορα λέει ΠΟΤΕΡΙΟΝ αντί ΠΟΤΗΡΙΟΝ

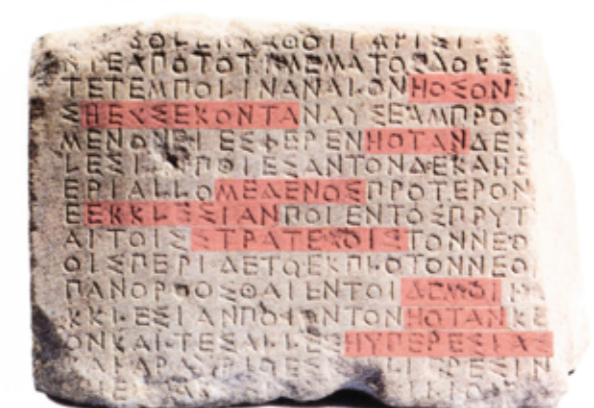
Το ποτήρι του Νέστορα, 725 π.Χ. (αρχαϊκή εποχή)

αλλά και αργότερα ΗΕΧΣΕΚΟΝΤΑ αντί ΕΞΗΚΟΝΤΑ.

Στο Ψήφισμα του Δήμου Αθηναίων βλέπουμε επίσης το "Η" στη θέση του πνεύματος [h] και το "Ξ" να αποτελείται, όπως είναι και σωστό, από δύο φωνήματα, το "Χ" και το "Σ", που αποδίδονται με δύο διαφορετικά σύμβολα, όπου το "Χ" έχει τη φωνητική αξία του [kh]. Το "Ε" έχει τη φωνητική αξία τόσο του βραχείου "ε" όσο και του μακρού "η". Όταν αργότερα το πνεύμα [h] θα πάψει να προφέρεται, το "Η" σταματάει και να γράφεται στη θέση αυτή και μεταπηδά στη θέση του μακρού "ε" για να προκύψει η μετέπειτα ορθογραφία ΕΞΗΚΟΝΤΑ.

Το ίδιο συνέβη και με το γράμμα "σαν" (συμβολίζονταν με το σύμβολο M), σύμβολο για το δασύ "σ" (δηλ. [sh]), το οποίο εξαφανίστηκε από τις επιγραφές στους αρχαϊκούς ήδη χρόνους γιατί σταμάτησε να προφέρεται. Σε κάποιες πόλεις δεν υπάρχει καν ως σύμβολο του αλφαβήτου τους γιατί η προφορά του χάθηκε πριν την εισαγωγή του "φοινικικού" αλφάβητου. Ότι, δεν πρόφεραν λοιπόν οι πρόγονοί μας σταματούσαν και να το γράφουν, ή το χρησιμοποιούσαν σε άλλη θέση για να ξεκαθαρίσουν λεπτομέρειες προφοράς που πριν δεν διευκρινιζόταν επαρκώς.

Τόσο απλά. Γιατί να μην κάνουμε κι εμείς το ίδιο; Γιατί να μη γράφουμε κι εμείς ό,τι προφέρουμε; Θα μου πείτε πώς θα μπορούσαμε να ετυμολογήσουμε τη διαφορά "εφορίας" και "ευφορίας" που με το νέο σύστημα θα γράφονται το ίδιο; Οι ετυμολογία είναι σπορ των γλωσσολόγων και δεν χρειάζεται να γίνουμε όλοι γλωσσολόγοι σ' αυτή τη χώρα. Θα μάθουμε λοιπόν ότι υπάρχουν δύο ειδών "εφορίες", με διαφορετικές σημασίες, όπως και τώρα ξέρουμε ότι υπάρχουν δύο ή και περισσότερες σημασίες για τη λέξη "κανονάκι" (μικρό κανόνι ή παραδοσιακό μουσικό όργανο), "τύπος" (μαθηματικός τύπος, τύπος ανθρώπου, ο ημερήσιος τύπος), το "τέλος" (ανταποδοτικό τέλος και το τέλος της αθω-

Ψήφισμα του Δήμου Αθηναίων, 415 Π.Χ.

όπτας), "ρόδα" (η ρόδα και τα ρόδα), "πλάτη" (η πλάτη και τα μήκη και τα πλάτη), μπάζα (η μπάζα και τα μπάζα), "βάτα" (η βάτα και τα βάτα), "πέτα" (τα πέτα και η προστακτική του πετώ), "μέτρα" (παίρνω μέτρα, μονάδα μέτρησης μήκους και προστακτική του μετρώ), συμπεραίνοντας τη διαφορά από τα συμφραζόμενα, όπως κάνουμε και στον προφορικό λόγο. Βέβαια έγιναν κατά καιρούς κάποιες προσπάθειες απλοποίησης της ορθογραφίας όπως το "τρένο", το "αβγό", η "εταιρία", καθώς και η κατάργηση των διπλών συμφώνων σε ξένες λέξεις όπως "κασέτα", "αφίσα" κ.τ.λ., ήταν όμως αποσπασματικές και περιορισμένες γιατί συνάντησαν ισχυρή αντίσταση.

Έπειτα από όλες αυτές τις σκέψεις, καταλήξαμε με τον Spiekermann σε μια πρόταση που θα συνυπάρχει με τα υπόλοιπα ελληνικά αλφάβητα όπως τα:

- πολυτονικά (ιστορικό και απλοποιημένο)
- μονοτονικά (επίσημες και ανεπίσημες εκδοχές)
- ατονικά (οι γιοι μου το χρησιμοποιούν από την 1η Δημοτικού) και

• greeklish (ποικίλες ιδιόγραφες εκδοχές)

Προτείνουμε λοιπόν ελληνικό φωνητικό αλφάβητο με 20 γράμματα, τα εξής:

α, β, γ, δ, ε, ζ, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ

όπου έχουμε τις ακόλουθες αντικαταστάσεις:

αντί του

ου → υ (το “ύψιλον” αποκτά την αρχαία φωνητική του αξία [ου])

ξ → κς θα αποτελείται από δύο σύμβολα [k] + [s] και θα βρίσκεται στο πληκτρολόγιο στη θέση του παλιού “ξ” (οικονομία στην πληκτρολόγηση)

ψ → πς θα αποτελείται από δύο σύμβολα [p] + [s] και θα βρίσκεται στο πληκτρολόγιο στη θέση του παλιού “ψ”

η, ι, οι, ει, υι → ι

ω, ο → ο

ε, αι → ε

λ → λ (ν και λ, οικονομία συμβόλων) και κατάργηση της ανιούσας που αναγκάζει το χέρι να επιστρέψει στα αριστερά για να συνεχίσει με το πρώτο σκέλος του γράμματος.

Αποχωριζόμαστε το δύσκολο “ξ”, χρησιμοποιούμε ως “ζ” το κεφαλαίο “z”, όπως γίνεται στις λατινικές αλλά ήδη και σε αρκετές ελληνικές γραμματοσειρές για να μειώσουμε τη δυσκολία του. Ένα μόνο σύμβολο για το σίγμα το “s” με κατάργηση του “σ” και αφαίρεση τις κατιούσες του “χ”.

Προτείνουμε επίσης και την κατάργηση των διπλών συμφώνων γιατί έχουν πάψει κι αυτά προ πολλού να προφέρονται ως διπλά.

Παραμένει το πρόβλημα με την ασάφεια των “ντ”, “γκ”, (“γγ”), “μπ” που με το υπάρχον σύστημα δεν είναι ξεκάθαρο αν πρέπει να προφερθούν ως [b], [d], [g] ή ως [mb], [nd], [ng]. Αυτή η ασάφεια θα συνεχίσει να υπάρχει γιατί μια σημαντική αλλαγή συμβαίνει στην εποχή μας μπροστά στα μάτια μας και τα αυτιά μας. Υπάρχει μια ισχυρή τάση εξαφάνισης της προρηνικοποίησης των [b], [d], [g], της εξαφάνισης της προφοράς [mb], [nd], [ng] και της αντικατάστασής της από τα [b], [d], [g] κυρίως στη Νότια Ελλάδα, αλλά σιγά σιγά και στο Βορρά. Πού γίνεται αυτό αντιληπτό; Ένα παράδειγμα οπτικό:

Δύο διαφορετικοί άνθρωποι παρήγγειλαν τις δύο αυτές πινακίδες. Ο ένας προφέρει τη λέξη “Λαγκαδάς” ως Langadas κι ο άλλος ως Lagadas. Υπάρχει και η τρίτη, η δημοσιολογική λαϊκή version “Lagkadas”, όπου η λογική είναι ότι μεταγράφουμε τα ελληνικά στα λατινικά γράμματα προς γράμμα. Αποτέλεσμα, κομφούζιο. Αυτές οι πινακίδες βρίσκονται αυτή τη στιγμή η μία πίσω από την άλλη πριν το Λαγκαδά για αυτούς που πλησιάζουν από Καβάλα. Σκεφτείτε τον άμοιρο τουρίστα, για τον οποίο κατασκευάζουμε αυτές τις πινακίδες, μ’ ένα χάρτη στο χέρι που μπορεί ενδεχομένως να περιέχει και μια τέταρτη, άγνωστη ως τώρα εκδοχή, του “Λαγκαδά”.

κρατά αποστάσεις από τις προσπάθειες ιδεολογικοποίησης της ελληνικής γραφής μπορεί να δοκιμάσει τη νέα γραμματοσειρά. Είναι η γραμματοσειρά META του Spiekermann σε δύο βάρη (normal και bold), όρθια και πλάγια. Θα υπάρχει στο site της Fontshop από τον Οκτώβριο του 2006 στη διεύθυνση: www.

τη χρησιμοποιήσει ελεύθερα. Θα διατίθεται επίσης δωρεάν από τη LineaDesign (τηλ: 2310 284074, e-mail: line-a@otenet.gr). Κλείνοντας παραθέτω ένα κείμενο γραμμένο παραδοσιακά και το ίδιο κείμενο με τη νέα λογική, έστω γραμμένο με μια υπάρχουσα γραμματοσειρά. ❌

Πιο ήρεμο textus και μικρότερο κείμενο.

Πριν από δύο χρόνια στην Ίγρο της Θεσσαλονίκης είχα την τύχη να γνωρίσω τον Erik Spiekermann, έναν από τους σημαντικότερους εν ζωή σχεδιαστές γραμματοσειρών. Στόχος τότε της γνωριμίας αυτής ήταν να μας βοηθήσει με την πείρα του στο σχεδιασμό ελληνικών γραμματοσειρών που επιχειρούσαμε τότε, θέλοντας να προσφέρουμε στην ελληνική αγορά γραμματοσειρές κάτω από το brand “Locomotive fonts”, project που στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε λόγω έλλειψης χρόνου. Είχαμε την εντύπωση ότι η εικόνα που δίνει ένα ελληνικό κείμενο (textus), ασχέτως γραμματοσειράς, είναι ένα κείμενο πιο ανομοιογενές, πιο ανήσυχο και συνεπώς πιο δυσανάγνωστο από το αντίστοιχο λατινικό, αλλά δεν μπορούσαμε να εντοπίσουμε τι έφταιγε.

Πριν από δύο χρόνια στην Ίγρο τις Θεσσαλονίκης είχα την τύχη να γνωρίσω τον Erik Spiekermann, έναν από τους σημαντικότερους εν ζωή σχεδιαστές γραμματοσειρών. Στόχος τότε της γνωριμίας αυτής ήταν να μας βοηθήσει με την πείρα του στο σχεδιασμό ελληνικών γραμματοσειρών που επιχειρούσαμε τότε, θέλοντας να προσφέρουμε στην ελληνική αγορά γραμματοσειρές κάτω από το brand “Locomotive fonts”, project που στη συνέχεια εγκαταλείφθηκε λόγω έλλειψης χρόνου. Έχουμε την εντύπωση ότι η εικόνα που δίνει ένα ελληνικό κείμενο (textus), ασχέτως γραμματοσειράς, ίναι ένα κείμενο πιο ανομοιογενές, πιο ανήσυχο και συνεπώς πιο δυσανάγνωστο από το αντίστοιχο λατινικό, αλλά δεν μπορούσαμε να εντοπίσουμε τι έφταιγε.

Η εξέλιξη της ελληνικής γραφής του Κωνσταντίνου Πετρίδη

Άρθρο του “+design”
τεύχος 47
Ιούλιος + Αύγουστος 2006